

УДК 336.71

Проблеми і перспективи розвитку банківського нагляду в Україні

Гладинець Н.Ю.

кандидат економічних наук, доцент,
доцент кафедри фінансів
Мукачівського державного університету

Густей М.М.

магістр кафедри фінансів
Мукачівського державного університету

Статтю присвячено актуальним проблемам реалізації банківського нагляду в Україні. Досліджено теоретичні та організаційні аспекти реалізації наглядової функції Національним банком України. Окреслено чинники, які перешкоджають ефективності здійснення банківського нагляду в Україні. Обґрунтовано стратегічні засади розвитку банківського регулювання та нагляду НБУ з урахуванням сучасних реалій.

Ключові слова: банківський нагляд, регулювання банківської діяльності, економічні нормативи банківської діяльності, Національний банк України, банківські ризики.

Гладинець Н.Ю., Густей М.М. ПРОБЛЕМЫ И ПЕРСПЕКТИВЫ РАЗВИТИЯ БАНКОВСКОГО НАДЗОРА

Статья посвящена актуальным проблемам реализации банковского надзора в Украине. Исследованы теоретические и организационные аспекты реализации надзорной функции Национальным банком Украины. Определены факторы, которые препятствуют эффективности осуществления банковского надзора в Украине. Обоснованы стратегические основы развития банковского регулирования и надзора НБУ с учетом современных реалий.

Ключевые слова: банковский надзор, регулирование банковской деятельности, экономические нормативы банковской деятельности, Национальный банк Украины, банковские риски.

Hladynets N.Yu., Hustey M.M. PROBLEMS AND PROSPECTS OF BANKING SUPERVISION IN UKRAINE

The article is devoted to actual problems of banking supervision in Ukraine. The theoretical and organizational aspects of the supervisory functions of the National Bank of Ukraine have been investigated. The factors that hinder the efficiency of banking supervision in Ukraine have been outlined. Strategic principles of banking regulation and supervision NBU with current realities have been grounded.

Keywords: banking supervision, banking regulation, prudential standards Banking, National Bank of Ukraine, banking risks.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Банківська система України в силу відносно молодого віку та не завжди професійного управління нею є надзвичайно чутливою до будь-яких впливів як зовнішнього, так і внутрішнього характеру. Ризики, які супроводжують банківську діяльність, негативно впливають як на діяльність окремих установ, так і загрожують інтересам вкладників, кредиторів, акціонерів. Несвоєчасне попередження та діагностування проблем, з якими стикаються комерційні банки, призводить до порушення рівноваги на фінансовому ринку країни в цілому, створюючи ланцюгову реакцію та підриваючи довіру клієнтів до всієї банківської системи.

Саме тому центральний банк, маючи на меті створити передумови стабільності макроекономічного середовища та виконуючи роль

банку банків, покликаний забезпечити ефективний нагляд та контроль над діяльністю всіх банківських установ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми забезпечення стабільності та надійності банківської системи завжди знаходилися в полі зору як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, оскільки стабільність банків та забезпечення їх ефективної діяльності є одним із найважливіших завдань центрального банку кожної країни. Необхідність здійснення державного регулювання та нагляду пов'язана із формуванням певних критеріїв та обмежень у поведінці комерційних банків, які дають змогу створити конкурентне середовище у банківському секторі та сприяють підтримці надійної та ефективної банківської системи. Значний внесок у дослідження проблем здійснення банківського

регулювання та нагляду зробили О. Барановський, О. Вовчак, Р. Гриценко, О. Дзюблюк, Ж. Довгань, І. Д'яконова, В. Коваленко, О. Костюк, О. Любунь, В. Міщенко, А. Мороз, О. Орлюк, В. Пасічник, К. Раєвський, В. Романишин, М. Суржинський, Г. Табачук, О. Хаб'юк, О. Чуб, Н. Швець та ін. Наявність значної кількості опублікованих наукових праць за даною тематикою свідчить про те, що ці питання заслуговують на наукове визнання та застосування на практиці.

Високо оцінюючи внесок дослідників у вирішення проблем забезпечення ефективної діяльності банківської системи потрібно зауважити, що окремі теоретико-методичні аспекти регулювання та нагляду банківської діяльності залишаються недостатньо розробленими та потребують урахування специфічних загроз, що впливають на вітчизняний банківський сектор. Усе це і зумовило вибір теми дослідження.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Мета статті полягає у дослідженні наявних проблем та розробленні адекватних сучасним реаліям шляхів та методів реалізації банківського нагляду, окресленні чинників забезпечення ефективності банківського нагляду в Україні.

Виклад основного матеріалу дослідження. Банківський нагляд розглядають як систему економічних і правових заходів, що мають місце в банківській системі на різних стадіях функціонування банків, – від моменту створення банків до моменту їх ліквідації. НБУ веде контроль, спрямований на забезпечення дотримання банками та іншими особами в процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів для забезпечення стабільності, безпеки та ефективності банківського сектору, а також створення резервів, достатніх для компенсації можливих утрат від проведення активних та інших банківських операцій.

Дослідження окремих аспектів регулювання банківської діяльності дало змогу систематизувати наявні підходи до визначення категорії «банківське регулювання». Так, поширеним у науковій літературі є підхід, згідно з яким під банківським регулюванням розуміють виключно розробку правової бази для регламентації банківської діяльності. Такої позиції притримується, зокрема, В. Міщенко, який під регулюванням банківської діяльності розуміє, по-перше, розроблення та ухвалення законів, що регламентують діяльність банків, а по-друге, ухвалення відповідними установами, уповноваженими дер-

жавою, положень, що регламентують функціонування банків у вигляді нормативних актів, інструкцій, директив. Вони базуються на чинному законодавстві, конкретизують та роз'яснюють основні положення законів. Законодавчі та нормативні положення визначають такі межі поведінки банків, які сприяють надійному та ефективному функціонуванню банківської системи [1]. Однак, на нашу думку, це дещо спрощене розуміння, яке не конкретизує мету та завдання, що стоять перед центральним банком як головним регулятивним органом, покликаним забезпечувати стабільність банківського сектору.

На противагу такій позиції другий підхід є більш комплексним. Він трактує банківський нагляд як систему контролю та впорядкованих дій НБУ, спрямованих на забезпечення дотримання банками та іншими кредитно-фінансовими установами у процесі їх діяльності законодавства України і встановлених нормативів, для забезпечення стабільності банківської системи та захисту інтересів вкладників. Такої позиції притримуються О. Любунь, О. Скаско та Т. Смовженко, які наголошують на важливості центрального банку як регулятивного органу, відповідального за підтримку стабільності фінансово-кредитної системи країни [2; 3].

Поширеним є розуміння категорії «банківський нагляд» як цілісного і неперервного моніторингу діяльності банків для забезпечення надійності та стійкості окремих банків і банківської системи в цілому.

Б. Адамик під поняттям «банківське регулювання» розуміє систему заходів, за допомогою яких центральний банк забезпечує стабільне, безпечне функціонування банків, запобігає дестабілізаційним процесам у банківському секторі [4]. Водночас основною метою банківського нагляду науковець вважає своєчасне реагування на порушення та негативні тенденції в діяльності комерційних банків для їх нормалізації, укріплення фінансового стану, підтримки стабільності й надійності як кожного банку зокрема, так і банківської системи загалом.

В. Романишин та Ю. Уманців під банківським наглядом розуміють цілісний і неперервний моніторинг діяльності банків для забезпечення надійності та стійкості окремих банків та банківської системи в цілому [5, с. 255]. За твердженням дослідників, банківський нагляд – це система, яку використовує держава, щоб гарантувати стабільність та безпеку фінансової системи країни.

У Законі України «Про банки і банківську діяльність» визначено, що «метою банківського нагляду є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників і кредиторів банку щодо безпеки зберігання коштів клієнтів на банківських рахунках» [6]. Досягнення вказаної мети забезпечується, зокрема, шляхом установлення обов'язкових нормативів і лімітів для банків, а також перевірки з боку НБУ правильності розрахунку банками цих нормативів і лімітів.

Визначені Національним банком України економічні нормативи є тими індикаторами, які дають змогу відстежувати зміни у діяльності кожного комерційного банку, вчасно виявляти ризики та загрози, а отже, і своєчасно вживати до банків певні коригувальні заходи, а також заходи примусового впливу,

спрямовані на вдосконалення поточної діяльності банків та їх фінансове оздоровлення. Регламентовані межі нормативних значень покликані сприяти надійному та ефективному функціонуванню банківського сектору [7].

Аналіз даних, наведених у табл. 1, засвідчує безпосередній вплив Національного банку України на діяльність банківських установ України як щодо окремих аспектів регулювання їх діяльності, так і щодо врегулювання ситуації на грошово-кредитному та фінансовому ринках країни в цілому.

Наведені в табл. 1 показники дають змогу зробити висновки про дотримання в цілому комерційними банками встановлених економічних нормативів. Проте, незважаючи на відносно задовільне значення встановлених економічних нормативів у цілому по банків-

Таблиця 1

Економічні нормативи банківської діяльності в цілому по банківській системі України

Нормативи	Станом на:					
	01.01. 2010	01.01. 2011	01.01. 2012	01.01. 2013	01.01. 2014	01.01. 2015
H1 Норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (млн. грн.)	135802	160896	178454	178909	204 976	188 949
H2 Норматив адекватності регулятивного капіталу (не менше 10%)	18.08	20.83	18,90	18.06	18.26	15.60
H3 Норматив співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (не менше 9%)	13.91	14.57	14.96	14.89	13.98	-
H4 Норматив миттєвої ліквідності (не менше 20%)	64.45	58.80	58.48	69.26	56.99	57.13
H5 Норматив поточної ліквідності (не менше 40%)	72.90	77.33	70.53	79.09	80.86	79.91
H6 Норматив короткострокової ліквідності (не менше 60%)	35.88	91.19	94.73	90.28	89.11	86.14
H7 Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (не більше 25%)	21.56	21.04	20.76	22.10	22.33	22.01
H8 Норматив великих кредитних ризиків (не більше 8-кратного розміру регулятивного капіталу)	169.21	161.20	164.46	172.91	172.05	250.04
H9 Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (не більше 5%)	0.93	0.81	0.57	0.37	0.36	0.13
H10 Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (не більше 30%)	3.31	2.25	2.51	2.41	1.63	1.37
H11 Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (не більше 15%)	0.07	0,05	0,05	0.09	0.04	0.01
H12 Норматив загальної суми інвестування (не більше 60%)	3.12	3.35	3.24	3.48	3.15	2.97

Джерело: складено на основі [8]

ській системі України, мають місце випадки невиконання та недотримання нормативів окремими комерційними банками. А це може бути прямим свідченням втрати ліквідності та платоспроможності, а отже, і погіршення фінансової стійкості даними установами та виконання ними своїх зобов'язань перед вкладниками. Систематичне порушення економічних нормативів збільшує кількість банків, віднесених Національним банком України до категорії проблемних, а отже, є потенційною загрозою для безпеки та стабільності всієї банківської системи.

Усе зазначене підтверджує тезу про необхідність застосування якісно підходів до здійснення банківського нагляду з боку Національного банку України. Вважаємо, що ключовим індикатором якості нагляду повинна бути не кількість відкликаних ліцензій у банків, а рівень довіри до банківського сектору, результативність та стійкість банківської системи.

Банківський сектор є складною динамічною системою, яка підпорядковується законам ринку, а тому навіть найменші кон'юнктурні коливання неодмінно впливають на його функціонування. Крім того, в умовах ринку відбувається жорстка конкурентна боротьба між банками, що змушує їх підвищувати ризиковість здійснюваних операцій. Це, своєю чергою, погіршує та ускладнює процедуру здійснення банківського нагляду.

Застосовування наглядовими органами до банків певних коригувальних дій, а також заходи примусового впливу для регулювання їхньої діяльності мають як позитивний, так і негативний ефект. Позитивний ефект проявляється в тому, що ці заходи можуть розглядатися водночас як елемент банківського нагляду й як елемент банківського регулювання, маючи на меті забезпечення стабільної діяльності банків та мінімізацію ризиків, що супроводжують банківську діяльність.

Негативний ефект пов'язаний із тим, що банки, прагнучи уникнути відповідальності за виявлені порушення, часто приховують своє реальне становище, що ускладнює процес нагляду за ними. Закритість і недостовірність інформації, оприлюдненої комерційними банками, унеможливує ефективне виконання наглядових функцій Національним банком України та не дає змоги достовірно оцінити роботу банку, тому надзвичайно важливо, щоб у разі встановлення фактів порушень до банку запроваджувалася система санкцій, адже будь-яке накладення стягнень нагля-

довим органом буде давати можливість його вкладникам робити свідомий вибір.

Невирішеною проблемою є небажання банків надавати правдиву інформацію про свій фінансовий стан. Ця проблема повинна вирішуватися у загальнодержавній площині, зокрема Національним банком України, до виняткової компетенції якого належить розкриття даної інформації. Це дасть можливість клієнтам спостерігати за динамікою розвитку банків, а банківський менеджмент змусить ретельніше слідкувати за дотриманням нормативів. Такий захід забезпечить запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу комерційним банком та посилить відповідальність власників.

НБУ необхідно запровадити відкритий інформаційний нагляд, який дасть змогу захистити інтереси вкладників, а також інші банки. Запровадження такого нагляду сприятиме збільшенню привабливості банківського сектору, адже зменшиться можливість анулювання ліцензій банків унаслідок упередженої думки недобросовісних працівників органів нагляду.

Удосконалити систему нагляду можна за допомогою поточного моніторингу діяльності банків, який би давав змогу виявляти конкретні операції, що суперечать вимогам нормативно-правової бази НБУ і власним внутрішньобанківським положенням, та запобігати їх проведенню.

Висновки з цього дослідження. Незважаючи на чіткість поставленої мети банківського нагляду, сучасний стан та проблеми банківської системи України свідчать про її неспроможність протидіяти негативним впливам як внутрішнього, так і зовнішнього характеру, вчасно ідентифікувати потенційні ризики та адекватно реагувати на них. Отже, існує проблема неефективності та низької результативності банківського нагляду.

Своєчасно реагуючи на порушення та виявлені негативні тенденції у діяльності комерційних банків, центральний банк може впливати на діяльність як окремих банківських установ для нормалізації їх роботи, укріплення фінансового стану, підтримки стабільності та надійності, так і контролювати фінансовий ринок у цілому, впливаючи на прискорення чи уповільнення економічного зростання.

Вважаємо, що подальші дослідження потрібно спрямувати на те, щоб обґрунтувати стратегічні засади розвитку банківського регулювання та нагляду в Україні з урахуванням сучасних реалій. Також потрібно сконцентрувати зусилля на розробленні системи дій НБУ

як органу банківського нагляду для забезпечення стабільного функціонування банківського сектору та захисту інтересів його клієнтів і кредиторів на основі більш активного

впровадження якісних вимог до фінансового стану банків, зокрема впровадження системи раннього реагування та комплексної оцінки ризиків.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Міщенко В.І. Банківський нагляд : [навч. посіб.] / В.І. Міщенко, А.П. Яценюк, В.В. Коваленко, О.Г. Коренева. – К. : Знання, 2004. – 406 с.
2. Любунь О.С. Національний банк України: основні функції, грошово-кредитна політика, регулювання банківської діяльності / О.С. Любунь, В.С. Любун, І.В. Іванець. – К. : Центр навч. літ-ри, 2004. – 351 с.
3. Банківський нагляд : [підручник] / О.І. Скаско, Т.С. Смовженко, М.П. Могильницька [та ін.] ; за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т.С. Смовженко. – К. : УБС НБУ, 2011. – 432 с.
4. Адамик Б.П. Національний банк і грошово-кредитна політика : [навч. посіб.] / Б.П. Адамик. – Тернопіль : Карт-бланш, 2002. – 278 с.
5. Романишин В.О. Центральний банк і грошово-кредитна політика : [навч. посіб.] / В.О. Романишин, Ю.М. Уманців. – К. : Атіка, 2005. – 480 с.
6. Про банки і банківську діяльність : Закон України від 07.12.2000 № 2121-14, зі змінами та доповненнями [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>.
7. Гладинець Н.Ю. Фінансова стійкість банківської системи України та особливості її забезпечення в умовах кризових явищ / Н.Ю. Гладинець // Економічний простір. – 2015. – № 94. – С. 152–161.
8. Значення економічних нормативів по системі банків України [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=84901.